

Raija Väisänen
Kuopion yliopisto
Sosiaalityön ja sosiaalipedagogiikan laitos
Itä-Suomen sosiaalityön maisterikoulutushanke
PL 1627, 70211 Kuopio

Käytäntötutkimuksen jännitteet Itä-Suomessa

Aluksi

Tutkimuksen, opetuksen ja käytännön suhde on ollut sosiaalityössä keskeisenä keskustelun aiheena viime vuosikymmeninä. Sosiaalialan käytäntöjen kehittämisestä on tullut uusi tehtäväalue, joka koskettaa sekä sosiaalialan tutkimusta että opetusta. Käytäntösuhde on olennainen osa sosiaalialan tieteentien rakentamista. Sen käyttökelpoisuuden ratkaisee se, miten pystytään tuottamaan mahdollisimman objektiivista ja merkityksellistä tietoa tutkimuskohteesta.

Käytäntötutkimus sijoittuu ensisijaisesti soveltavan tutkimuksen kontekstiin. Se pyrkii palvelemaan erilaisia intressitahoja ja sille on syntynyt omanlaisiaan toimintakulttuuria muotoja esimerkiksi tiedonmuodostamiskäsitysten ja käytäntöjen alueella. Sosiaalialan käytäntötutkimukseen liittyy esimerkiksi tieteelliseen uskottavuuteen, teorian ja käytännön suhteeseen tai metodisiin kysymyksiin liittyviä jännitteitä.

Käytäntötutkimuksen tieteellinen uskottavuus

Saavuttaakseen uskottavuutta tiedeyhteisöissä käytäntötutkimuksen on jatkuvasti etsittävä itselleen uusia teoreettisia, käsitteellisiä ja käytännöllisiä kehyksiä ja välineitä. Uudelleen käsitteellistäminen on käytäntötutkimuksen olennainen ominaisuus. Siinä luodaan siis tavallaan myös uutta teoriaa. Käytäntötutkimuksessa onkin perusteltua kysyä, mitä teoriolla ymmärretään. Tarkoitetaanko sillä esimerkiksi määritelmiä ja yleisiä perusteltuja käsityksiä asioista, tieteentien itsensä sisällä kehitettyä systemaattista tieto- tai tiedonmuodostamisjärjestelmää, yksityistapauksia ilmaisevia hypoteeseja tai mallia, joka itsessään on teoria tai teoriaehdotus. Jännitteitä voi syntyä, jos teorian käsitteellinen määritteleminen on hajanaista, satunnaista tai epäyhtenäistä.

Käytäntötutkimukselle on yhteiskunnallinen ja Itä-Suomessa myös alueellinen tilaus, mutta samalla on kuitenkin perusteltua kysyä, millainen tieteellinen tilaus sillä on ja mitkä tieteellisfilosofiset paradigmat sitä ohjaavat. Käytäntötutkimuksen tieteellinen uskottavuus riippuu paljon siitä, miten perustellusti se pystyy teoreettisia lähtökohtia tunnistamaan ja käymään niiden kautta dialogia suhteessa tutkittavan ilmiön uudelleen käsitteellistämiseen. Jännitteellinen kenttä voi liittyä esimerkiksi taustafilosofian ja tiedonintressien jäsentymättömyyteen, käytännön itsensä sisältä rajattuun substanssiin, tutkimuskohteeseen ja päämäärään sekä tutkimuksen objektiivisuuteen liittyvään problematiikkaan.

Käytäntötutkimus on luonteeltaan rajoja useampaan suuntaa ylittävää. Rajoja voi ylittyä esimerkiksi suhteessa työn käytäntöön ja sosiaalitieteelliseen teoreettiseen ajatteluun, mutta myös suhteessa laajemminkin eri tieteisiin. Käytäntötutkimukseen liittyy sosiaalialalla esimerkiksi kulttuurista, filosofista ja käyttäytymistieteellistä problematiikkaa, jonka ymmärtämiseen tarvitaan sosiaalityön perinteisen teorian perustaa laajempaa tieteellistä orientaatiota. Jännitteitä voi syntyä, jos tulkintoja

tuotetaan suppeasti sosiaalityön sisältä ja jos tutkittavia ilmiöitä ei pystytä kiinnittämään myös kulttuurisesti laajenevan yhteiskunnallisen toimintaympäristön kontekstiin.

Teorian ja käytännön suhteen monimuotoinen todellisuus

Käytäntötutkimus on ajassa elävää ja itseään jatkuvasti uudistavaa sekä kritiikille ja reflektiolle perustuvaa toimintaa. Sitä leimaa innovatiivisuus ja vuorovaikutuksellisuus. Tutkimuksen ja kehittämisen sekä käytännön suhteeseen liittyy sosiaalialalla jännitteitä, jotka näkyvät myös Itä-Suomessa. Toisaalta käytäntötutkimusta on vaikea erottaa sosiaalialan kehittämistyöstä, sillä tutkimusaiheet ja ongelmien asetelut kytkeytyvät juuri sosiaalialan käytäntöihin. Yhteys työn käytäntöihin mahdollistaa esimerkiksi käytännön ja vallalla olevien yhteiskuntatieteellisten ja sosiaalitieteellisten teorioiden ja käsitteiden välisen vuoropuhelun ja reflektion.

Käytäntötutkimuksen yhtenä piirteenä on jaettu tieto eli yhteinen tiedon tuottaminen ja muodostaminen mukana olijoiden kesken. Tiedonlajien kenttä on näin ollen hyvin monimuotoinen, sillä se näyttäisi kiinnittyvän sekä tieteellisen tiedon, asiantuntijatiedon, arkitiedon että hiljaisen tiedon konteksteihin. Jännitteitä voi liittyä esimerkiksi siihen, millaisen aseman kukin tiedonlaji tiedon muodostamisessa ja tulkinnoissa saa ja millainen paikka niillä on tiedonlajien välisessä dialogissa. Itä-Suomessa on ajankohtaista kysyä myös sitä, onko sosiaalialan käytännöissä tilaa eri tiedonlajien väliselle dialogille.

Käytäntöperäinen ja toimijoihin sidottu tiedon muodostaminen pitää sisällään henkilökohtaisen koskettavuuden. Tutkimuksen kohteena olevat ilmiöt ovat eettisesti vahvasti latautuneita esimerkiksi silloin, kun ne kiinnittyvät erilaisiin marginaaleihin ja vallan problematiikkaan. Yksilötasolla ilmenevät vallan ja epäoikeudenmukaisuuden kysymykset voivat aiheuttaa esimerkiksi tulkintojen objektiivisuuteen liittyviä jännitteitä niin, että erilaiset ääri-ilmiöt saavat tulkintojen erilaisissa todellisuuksissa kohtuuttoman suuren tilan.

Menetelmällisiä kiinnittymispintoja ja jännitteitä

Käytäntötutkimuksessa korostuvat muuttuvan maailman tuomat haasteet sosiaalityön tutkimus- ja työmetodeihin. Sen tiedontuotanto on monisäikeistä, jolloin esimerkiksi erilaiset tarinat, metaforat ja dialogisen kohtaamisen merkitys korostuvat. Myös toimijoiden ja tutkijoiden intuition eli hiljaisen tiedon merkitys on keskeistä. Tämän vuoksi sosiaaliteoriasta johdettujen kuvaamiseen ja selittämiseen tarkoitettujen mallien rinnalle tarvitaan metodeja, jotka jäsentävät todellisuutta kulttuuriselta kannalta paremmin ymmärrettäväksi. Sosiaalialalla on myös Itä-Suomessa omanlaisensa alueellinen ja kulttuurinen konteksti. Käytäntötutkimuksen tehtävänä on jäsentää tätä kontekstia, mutta onko sillä myös mahdollisuus virittää alueella tähän kontekstiin liittyvää laajempaa keskustelua.

Käytäntötutkimuksesta löytyy kosketuspintoja esimerkiksi fenomenografiaan ja etnografiaan sekä grounded theory -menetelmään, jonka avulla on mahdollista muodostaa teoriaa. Teorian muodostamisen tavoitteena on jäsentää käytännön toimintaa ja käytännössä toimivien ihmisten tietoisuutta toiminnastaan. Merkitysten muodostaminen on ainutlaatuinen yksilöllinen tulkintojen kokonaisuus, joka on osa yksilön kulttuurista ympäristöä, elämänhistoriaa ja kokemusmaailmaa. Tutkittavan ilmiön käsitteellinen jäsentäminen voi jäädä kuitenkin myös kesken, jolloin yksilötasolle jäänyt subjektiivisen tulkinnan todellisuus voi kaventaa käytäntötutkimuksen luotettavuutta.

Kun ihmisten maailma ymmärretään merkitysten maailmana, merkitysten ilmentäjänä on kieli. Kielen, kommunikoinnin, dialogin ja vuorovaikutuksen kenttä onkin käytäntötutkimuksessa aina läsnä ja se voi olla myös alueellisesti rajattu kulttuurinen kysymys. Jännitteitä liittyy esimerkiksi merki-

tysten erilaiseen ymmärtämiseen ja tulkintoihin sekä siihen, mihin viitekehukseen niihin käsitteellinen jäsentäminen perustuu. Tutkimuskielen ja käytännön kielen tulkinnat voivat poiketa toisistaan ja lisäksi vuorovaikutuksella on sekä näkyvä että näkymätön puolensa. Lisäksi myös dokumentointiin liittyy erilaisia kontekstuaalisia ja tulkinnallisia jännitteitä, joilla voi olla vaikutusta tutkimuksen luotettavuuteen.